

Internasjonalt samarbeid

- EØS-avtalen
- Deltakelse i EUs energiprogrammer
- Nordisk samarbeid
- Østersjøsam arbeidet
- Den økonomiske kommisjon for Europa (ECE)
- Det europeiske energicharter
- Samarbeid med Russland
- Det internasjonale energibyrå (IEA)
- Bistand og forvaltningsteknisk assistanse

9.1 EØS-avtalen

Avtalen om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS-avtalen) trådte i kraft 1. januar 1994. Formålet med EØS-avtalen er å sikre et enhetlig økonomisk samarbeidsområde grunnlagt på felles regler og like konkurransevilkår. Gjennom EØS-avtalen deltar EFTA-landene i EUs indre marked, og i samarbeid på tilgrensende områder. Fra 1. mai 2004 blir EØS-avtalen utvidet til også å omfatte de ti nye medlemslandene i EU.

For å sikre en balansert regelverksutvikling innenfor EØS-området, er Norge forpliktet til å innlemme ny relevant EU-lovgivning i EØS-avtalen. EU er på sin side forpliktet til å ha kontakt med EFTA-landene underveis i beslutningsprosessen. Informasjons- og samråingsfasen skal dekke fasen der EU-kommisjonen har fremmet sitt forslag og saken er oversendt Rådet. EØS-avtalen gir imidlertid ikke rettigheter til å delta i de forhandlinger som pågår om direktivene i Rådet.

Den formaliserte kontakt i EØS på energiområdet skjer under EØS-komiteén og mellom EFTAs arbeidsgruppe for energispørsmål og EU-kommisjonens Generaldirektorat for Transport og Energi (DG TREN).

9.1.1 Regelverk for det indre energimarked

På energiområdet er det vedtatt en rekke forordninger og direktiver som er innlemmet i EØS-avtalen. Dette omfatter blant annet bestemmelser for elektrisitetsmarkedet, gassmarkedet, elektrisitet fra fornybare energikilder, energimerking av produkter og energieffektivitet i enkelte produkter.

Det har over flere år pågått et arbeid for å åpne elektrisitetsmarkedene i EU for konkurranse. Rådskdirektiv 96/92 EF om felles regler for det indre elektrisitetsmarked (elektrisitetsdirektivet) var lenge sentralt i denne forbindelse. Kommisjonen og medlemslandene erkjente imidlertid at dette opprinnelige elektrisitetsdirektivet ikke var

tilstrekkelig i forhold til målet om å skape ett enhetlig indre marked for elektrisitet. Viktige spørsmål i denne sammenheng var harmoniserte regler for handel over landegrensene og håndtering av flaskehals (knapphet på overføringskapasitet). Kommisjonen initierte i 1998 en uformell prosess, den såkalte Firenze-prosessen, der disse spørsmålene ble diskutert mellom representanter for bl.a. medlemslandenes regulatorer, systemansvarlige nettselskaper og bransjeorganisasjoner. Også Norge har vært representert i diskusjonene i Firenze.

I mars 2001 la Kommisjonen fram en pakke med tiltak, kalt energimarkedspakken. For det første ble det fremmet et endringsdirektiv med forslag til endringer i elektrisitetsdirektivet, og tilsvarende et endringsdirektiv for gassmarkedsdirektivet fra 1998. For det andre ble det fremmet et forslag til en forordning om betingelsene for adgang til grensehandel med elektrisitet. Forordningen tar i stor grad opp i seg de forslag som har vært drøftet under Firenze-prosessen.

Energimarkedspakken ble vedtatt i EU 26. juni 2003. Det nye elektrisitetsdirektivet (Kommisjons- og Rådskdirektiv 2003/54/EF) innebærer en forsert markedsåpning, der markedet for industrikunder åpnes fra 1. juli 2004, mens markedet for husholdningskunder åpnes fra 1. juli 2007. Direktivet inneholder minstekrav om et juridisk skille mellom transmisjonsfunksjoner og oppgaver som kan konkurranseutsettes. I tillegg er det visse krav til separat administrasjon av nettselskaper og konkurranseutsatt virksomhet. Det åpnes likevel for at medlemslandene kan velge å unnta selskaper med mindre enn 100 000 kunder fra disse kravene til juridisk og funksjonell adskillelse. Direktivet krever ikke et eiermessig skille mellom nettselskaper og selskaper som driver konkurranseutsatt virksomhet.

Markedsadgangen skal organiseres ved regulert tredjepartsadgang. Dette innebærer et krav om at metoden som ligger til

grunn for nettariffene må offentliggjøres og godkjennes av nasjonale regulatorer før de trer i kraft. Samtidig gis medlemslandene anledning til å pålegge kraftselskapene sterkere forpliktelser med hensyn til de tjenester de tilbyr overfor allmennheten, såkalte «public service obligations». Videre er det satt minstestandarder for å ivareta forbrukernes rettigheter, gjennom blant annet krav til å ta hensyn til sårbare kundegrupper og krav til å spesifisere på kundens faktura hvilke energikilder som er benyttet til elektrisitetsproduksjonen.

Forordningen om betingelsene for adgang til grensehandel med elektrisitet ((EF) 1228/2003) innfører en oppgjørsmekanisme mellom de systemansvarlige i EU ved grenseoverskridende handel. Forordningen medfører også et utgangspunkt for harmonisering av prinsippene for fastsettelse av tariffier og prinsippene for adgang til overføringsforbindelsene mellom land. Detaljerte retningslinjer for dette vil bli utferdiget av kommisjonen i samarbeid med en komité bestående av medlemmer som medlemslandene utpeker. Forordningen trer i kraft i EU 1. juli 2004.

Gassmarkedsdirektivet (2003/55/EF) har i stor grad samme type bestemmelser som eldirektivet. Felles for elektrisitetsdirektivet 2003/54/EF, gassmarkedsdirektivet 2003/55/EF og forordningen om betingelsene for adgang til grensehandel med el (EF) 1228/2003 er at det kan anmodes om unntak fra hovedregelen om regulert tredjepartsadgang ved investeringer i ny infrastruktur for overføring av elektrisitet og gass.

Et direktiv om fremme av fornybare energikilder i det indre elektrisitetsmarkedet ble vedtatt 27. september 2001. Det overordnede målet for direktivet er å øke andelen fornybar elektrisitet av totalt elforbruk i EU. Direktivet setter som mål at fornybare kilder i 2010 skal stå for 22 prosent av elektrisitetsproduksjonen mot om lag 13,9 prosent i 1997 (EU-15). Oppfyllelsen av disse målene anses som viktige for at EU-

landene samlet skal kunne oppfylle sine miljøforpliktelser gjennom ulike typer virkemidler. Direktivet inneholder bestemmelser om at produsenter av elektrisitet basert på fornybare energikilder kan få opprinnelsesgaranti for elektrisitet som er produsert. Norge er sammen med de andre EFTA-landene i dialog med Kommisjonen om innlemmelse av direktivet i EØS-avtalen.

Rådsdirektiv 92/75/EØF er et rammedirektiv om angivelse av husholdningsapparaters energi- og ressursforbruk ved hjelp av merking og standardiserte vareopplysninger. De nærmere bestemmelser for hver enkelt apparattype fastsettes i gjennomføringsdirektiv. Norge har implementert en del av disse direktivene slik at energimerkeordningen i dag omfatter kjøleskap, fryser og kombinasjoner av slike, vaskemaskiner, tørketromler og kombinasjoner av slike, stekeovner, oppvaskmaskiner og lysstoffrør. I tillegg jobbes det med å implementere gjennomføringsdirektivene som omhandler klimaanlegg, i tillegg til et endringsdirektiv for merking av kjøleskap og fryser og kombinasjoner av disse.

Europaparlaments- og Rådsdirektiv 96/57/EC omhandler energieffektivitetskrav til elektriske husholdningskjøleskap og fryser og kombinasjoner av slike. Direktivet må sees i sammenheng med energimerkedirektivene, men direktivet går et stykke videre i forhold til energimerkeordningen for husholdningsapparater ved at det stiller opp en øvre grense for tillatt elektrisitetsbruk (energieffektivitet). Apparatene tillates kun omsatt dersom elektrisitetsbruken er mindre eller lik største tillatte energibruk for apparatkategorien.

Europaparlamentet- og Rådsdirektiv 2000/55/EF omhandler energieffektivitetskrav til ballaster i lysstoffrør. Ballastene deles inn i ulike klasser der de minst energieffektive skal fjernes fra markedet 18 måneder etter direktivets ikrafttredelse. Direktivet er også implementert i norsk rett gjennom forskrift.

EU-kommisjonen la 10. desember 2003 fram en pakke med forslag vedrørende infrastruktur og forsyningssikkerhet for energi. Pakken inneholder blant annet et forslag til direktiv om forsyningssikkerhet og investeringer i infrastruktur for elektrisitet, et forslag til direktiv om energitjenester og energieffektivitet hos sluttbruker og et forslag til forordning om adgang til transmisjonssystemer for gass. Forslagene er nå til behandling i EU-parlamentet og Rådet. Direktivene vurderes parallelt i EØS.

9.1.2 EUs vanddirektiv

EUs rammedirektiv for vann som trådte i kraft 22. desember 2000 vil være retningsgivende og bestemmende for vannressursforvaltningen i hele Europa. Direktivet skal bidra til å bevare, beskytte og forbedre vannkvaliteten og det akvatiske miljøet og sikre en bærekraftig vannbruk. I direktivet legges det stor vekt på at ulike faktorer som påvirker vassdrag og grunnvann skal ses under ett. Det skal derfor tas utgangspunkt i en nedbørsfeltbasert forvaltning av vannressursene.

Det miljømessige målet som minimum skal oppnås betegnes som "god vannstatus" og skal nås senest 15 år etter at direktivet er trådt i kraft. Økologisk og kjemisk vannstatus samt mengde skal defineres, klassifiseres og overvåkes. Det skal utarbeides forvaltningsplaner og tiltaksprogram.

Direktivet vil legge viktige føringer for den framtidige vannressursforvaltningen. Kravene i direktivet antas å berøre forvaltningen etter flere lovverk og må iakttas av ulike myndigheter og brukere av vannressursene. Direktivet skal være implementert i det enkelte lands lovverk senest 3 år etter at det er trådt i kraft. Vanddirektivet vurderes nå for vedtak i EØS-komiteen.

9.2 Deltakelse i EUs energi-programmer

Fra 1996 har Norge deltatt i programmene for energieffektivisering og fornybare energikilder, SAVE og ALTENER. 26. juni 2003 vedtok EU å opprette et nytt, overgripende energiprogram for perioden 2003-2006, «Intelligent Energy Europe». Programmet viderefører SAVE og ALTENER, og introduserer STEER, et program rettet mot transportsektoren, og COOPENER, rettet mot samarbeid om energispørsmål med utviklingsland. «Intelligent Energy Europe» ble innlemmet i EØS-avtalen i november 2003. COOPENER har foreløpig blitt holdt utenfor, men dette delprogrammet vil også kunne bli innlemmet i EØS-avtalen.

Norge bidrar finansielt og er med i styringen av programmene. Norske interesser har anledning til å søke om prosjektstøtte fra disse programmene. Slik støtte må søkes i samarbeid med en eller flere partnere innenfor EU-området.

9.3 Nordisk samarbeid

De nordiske landene har lange tradisjoner for samarbeid på energiområdet. På myndighetsnivå er det etablert et samarbeid under Nordisk Ministerråd. Det er også et utstrakt samarbeid mellom de systemansvarlige nettselskapene i hvert enkelt land, jf. kapittel 5.4.

De nordiske energiministrene møtes årlig. Mellom ministermøtene ledes energisamarbeidet av en embetsmannskomite. Samarbeidet konsentrerer seg om tre kjerneområder: elektrisitet, klima og regionalt samarbeid.

For ytterligere informasjon vises det til Nordisk Ministerråds hjemmesider på www.norden.org.

9.4 Østersjøsam arbeidet

Bergen-erklæringen om bærekraftig energiforsyning rundt Østersjøen ble avgitt av de nordiske statsministrene i 1997. Erklæringen danner utgangspunktet for energisamarbeidet i Østersjøregionen og har i ettertid blitt fulgt opp av energiministrene.

Etter energiministtermøtene i Stavanger i 1998 og Helsingfors i 1999 ble det etablert et fastere energisamarbeid mellom landene i regionen. Samarbeidets navn er Baltic Sea Region Energy Co-operation (BASREC) og er organisert som en del av samarbeidet innenfor Østersjørådet. Elleve land (Russland, Tyskland, Polen, Estland, Latvia, Litauen, Sverige, Finland, Danmark, Island og Norge) samt EU-Kommisjonen, deltar i samarbeidet. Estland har formannskapet fram til 1. juli 2004. Formannskapet vil deretter bli overtatt av Polen.

Det er etablert arbeidsgrupper innenfor områdene klimaendringer, energieffektivitet, bioenergi, gassmarkeder og elektrisitetsmarkeder. En embetsmannsgruppe (Group of Senior Energy Officials, GSEO) leder arbeidet. Mandatet for dagens virksomhet ble gitt ved energiministtermøtet i Vilnius i 2002 og gjelder ut 2005.

For ytterligere informasjon vises det til BASRECs hjemmesider på www.cbss.st.

Kraftselskapene i Østersjøregionen har opprettet et eget samarbeid, Baltrel. Målet er å bidra til et felles marked i Østersjøregionen. Baltrel samarbeider med en tilsvarende organisasjon for gasselskapene, Baltic Gas.

9.5 Den økonomiske kommisjon for Europa (ECE)

Den økonomiske kommisjonen for Europa er en av FNs fem regionale kommisjoner. Den ble opprettet i 1947 og har en komité for bærekraftig energibruk der Norge deltar. Komitéen er en møteplass for 55 land. Her deltar både USA, Canada og Europa inkludert de fleste tidligere sovjetrepublik-

kene (CIS-land). Komitéen har arbeidsgrupper for energieffektivisering, gass og kull. I tillegg til at komitéen diskuterer sentrale energipolitiske spørsmål av felles interesse, arbeider gruppene med informasjonsspredning og kunnskapsoverføring mellom landene med særlig vekt på tiltak for energieffektivisering i Sentral-Europa.

For ytterligere informasjon vises det til www.unece.org

9.6 Det europeiske energicharter

Det europeiske energicharter danner den politiske rammen rundt et all-europeisk energisamarbeid som inkluderer republikker i det tidligere Sovjetunionen og i de sentral-europeiske landene, samt Japan og Australia.

Det europeiske energicharter ble undertegnet i desember 1991. Formålet for charteret er å bidra til langsiktig energisamarbeid, basert på prinsippene om markedsøkonomi og ikke-diskriminering.

Traktaten om Det europeiske energicharteret ble undertegnet i Lisboa i 1994. 51 land har undertegnet traktaten og en protokoll om energieffektivisering. Etter at 30 land hadde ratifisert avtalen om energicharteret og protokollen om energieffektivisering, trådte hele avtaleverket i kraft våren 1998. Norge har undertegnet konferansens sluttakt og undertegnet traktaten i 1995, men har ikke ratifisert traktaten.

For ytterligere informasjon vises det til www.encharter.org

9.7 Samarbeid med Russland

I 1996 undertegnet Norge en energieffektivitetsavtale med Russland. Avtalen, som skal legge forholdene til rette for gjennomføring av prosjekter for energieffektivisering og for utnyttelse av nye fornybare energikilder i Nordvest-Russland. Fire energieffektivitetssentre er opprettet under

energieffektivitetsavtalen mellom Norge og Russland i den russiske delen av Barentsregionen. Etter at avtalen utløp i 2002 har samarbeidet mellom landene på dette området fortsatt. I 2003 ble et femte senter opprettet. Kompetanseoverføring, demonstrasjonsprosjekter, utvikling av finansieringsmodeller og informasjonsspredning er viktige elementer i det bilaterale samarbeidet.

I 1998 vedtok Barentsrådet en handlingsplan for forbedring av energisituasjonen i den russiske delen av Barentsregionen. Barentsrådet besluttet i den anledning å etablere en energi arbeidsgruppe (EWG) som skal arbeide for å nå målene i handlingsplanen. Gruppen består av representanter fra ulike sektorer og regioner fra Norge, Finland, Sverige og Russland. Danmark og Island deltar sporadisk og EU deltar som observatør.

EWG har konsentrert arbeidet om etablering av nettverk og informasjonsspredning. Samarbeidet har fokusert særlig på energieffektivisering og bruk av fornybare energikilder. De norskstøttede energieffektiviseringssentrene i Nordvest-Russland har fått offisiell status som Barents Energy Focal Points gjennom EWG. I 2002 ble det nedsatt en egen ekspertgruppe for bioenergi som leverte sin sluttrapport våren 2004. Norge har hatt formannskapet i denne gruppen. I perioden 2001–2004 har Norge også hatt formannskapet for EWG.

For ytterligere informasjon vises det til www.barentsenergy.org

9.8 Det internasjonale energibyrå (IEA)

Energisamarbeidet i IEA omfatter 26 av OECDs 30 medlemsland. EU-kommisjonen deltar også i IEAs arbeid. IEA ble etablert som et resultat av oljeforsyningskrisen i 1973/74 som en selvstendig organisasjon knyttet til OECD, og har siden den gang utviklet seg til å bli en vesentlig del av det

politiske og faglige internasjonale energisamarbeid mellom medlemslandene. Norge deltar i IEA-samarbeidet gjennom en egen medlemskapsavtale. Avtalen innebærer at Norge ikke kan pålegges de samme forpliktelser som andre land i en eventuell oljeforsyningskrise. Norge deltar for øvrig på lik linje med andre land i samarbeidet, i styret og dets underkomitéer.

Energi produksjon og -forsyning, energibruk og energieffektiviserings spørsmål, drøftes hovedsakelig i komitéen for langsiktig energisamarbeid (SLT). Videre gjennomføres det analyser av produksjons- og etterspørselsforhold knyttet til ulike energibærere som elektrisitet, gass, kull og kjernekraft. Energiforskning og utvikling utgjør også en del av samarbeidet i IEA, jf kapittel 8.3.

Energi- og miljø spørsmålene er blitt mer framtrødende på den energipolitiske dagsorden i IEA, og IEA har blitt en viktig faglig bidragsyter i ulike internasjonale fora.

For ytterligere informasjon vises det til www.iea.org

9.9 Bistand og forvaltnings-teknisk assistanse

I utviklingsland er mangel på tilgang til moderne energitjenester et av de største hindrene for økonomisk utvikling og forbedring av levestandarden for befolkningen. Eksisterende energibruk baseres ofte på lite bærekraftige produksjonsmåter som blant annet fører til avskogning, og til forurensning ved brenning av kull av lav kvalitet. Distribusjon av elektrisitet er en annen stor utfordring som krever både kunnskap og kapital.

For å skape en fungerende elektrisitetssektor og en god vannressursforvaltning, har mange utviklingsland behov for hjelp til utvikling av et godt lovverk og administrativt apparat. God vannressursforvaltning er viktig, da vannet ofte har større verdi brukt til jordvanning enn til kraftproduksjon. I

noen land forekommer ofte ødeleggende flommer som også tar menneskeliv, og da er effektiv flomkontroll en stor utfordring.

Det meste av den utøvende virksomheten når det gjelder bistand på disse områdene utføres av Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE). Arbeidet er regulert gjennom en egen samarbeidsavtale mellom NVE og NORAD. Blant oppgavene er rådgivning til NORAD og direkte assistanse til utviklingsland når det gjelder utvikling av lovgivning og administrativt apparat innenfor vannforvaltning og energi. NVE bistår også innenfor områdene hydrologi, damsikkerhet og databehandling. I det sørlige Afrika har NVE bistått med rådgivning blant annet i forbindelse med å etablere nasjonale regulatorer for el-sektoren.

NVEs samarbeid med utviklingsland er vesentlig organisert som direkte forpliktende samarbeid med tilsvarende institusjoner i forvaltningen, basert på bindende kontrakter som definerer begge parters ansvar og arbeidsoppgaver.

I de senere år har NVE arbeidet med assistanse innenfor lovgivningsområdet og

med institusjonsbygging i blant annet Angola, Mosambik, Namibia, Uganda, Vietnam og Bhutan. Det siste landet det er etablert samarbeid med er Timor-Leste (Øst-Timor). Dette arbeidet bidrar til at disse landene kan etablere et moderne lovverk og en hensiktsmessig administrasjon. Norske erfaringer med energilov og vassdragslovgivning legges til grunn. Det trekkes i stor grad også på erfaringer fra andre utviklingsland som har vært i en tilsvarende situasjon. Dette gir grunnlag for en mer effektiv forvaltning som skal sikre vertslandenes interesser når det gjelder utnyttelse av energiresurser, samtidig som det stimuleres til investeringer og bærekraftig utvikling.

Institusjonskontraktene åpner også for betydelige oppgaver for norsk næringsliv, både for norske konsulentselskaper og leverandører. Dette skjer som oftest etter anbudskonkurranser i Norge eller internasjonalt. I den senere tid er flere norske konsulentfirmaer blitt involvert i studier av vannkraftprosjekter i både Afrika og Asia.

